

La religiositat popular en el s. XVII: les festes de beatificació de Rosa de Lima en el convent de Manacor. Un exemple de resistència cultural a la Mallorca del s. XVII

Jaume Serra i Barceló

Introducció

En diverses publicacions ja s'ha posat esment en algunes de les conseqüències de la denominada crisi de 1640 a Mallorca¹. Naturalment, el panorama que se'n apareix és molt diferent del d'altres contrades de la monarquia dels Àustries, de tal manera que tradicionalment s'havia pogut considerar que, davant l'aixecament català i la Guerra dels Segadors, l'opció del Regne va ser clarament favorable a les postures dinàstiques². Certament, el cas català va venir precedit d'un conjunt d'esdeveniments a partir de 1620 que es poden considerar els precursors de l'esclafit bèl·lic, fins i tot amb una producció de caire polític que ha permès estudis sobre l'aparició del denominat *patriotisme* català del sis-cents³. Amb tot, i amb una intensitat molt menor, el panorama mallorquí dista molt de la unanimitat prodinàstica i la subordinació total als dictats de la cort, com s'havia plantejat a la historiografia tradicional⁴.

Malauradament, i malgrat algunes excepcions, a Mallorca no s'ha aconseguit localitzar una producció de caire polític que demostrï la resistència a la política del

---

1. SERRA I BARCELÓ, J. (1985): "Mallorca i la Unió d'Armes: primeres aportacions". In *Randa* núm. 18, pàg. 25-44. QUINTANA, A. J./ CALAFAT, ROSA M. (1992): *La pervivència del rei en Jaume*. Edicions Documenta Balear. Menjaments 5. Palma de Mallorca. ALOMAR, A.I. (1994): *Les armes mítiques de Jaume I*. Edicions Documenta Balear. Menjaments 9. Palma de Mallorca.

2. ALEMANY, G. (S.XVIII): *Historia General del Reino de Mallorca*. Exemplar en part imprès, en part manuscrit. Biblioteca March

3. TORRES, X. [Edició a cura de] (1995): *Escrits polítics del segle XVII. Tom I: Notícia Universal de Cataluña de Francesc Martí Viladamar*. Institut Universitari d'Història Jaume Vicenç Vives/ Eumo Editorial. Barcelona. SERRA, E. [Edició a cura de] (1995): *Escrits polítics del S. XVII: Secrets públics de Gaspar Sala i altres textos*. Institut Universitari d'Història Jaume Vicenç Vives/ Eumo Editorial. Barcelona.

4. Sols es comencen a plantejar ara alguns estudis sobre el pensament polític a Mallorca en el s. XVII. De moment, d'entre tots es poden citar: JUAN VIDAL, J. (1988): "Administración y poder territorial en la Mallorca de los Austrias". In *BIEB* núm. 29-30, pàg. 69-72. JUAN VIDAL, J. (1993): "El sistema di governo nel Regno di Maiorca durante l'età moderna". In *Archivio Sardo Quaderno 41/43*, pàg. 41-58. JUAN VIDAL, J. (1996): *El Sistema de Gobierno en el Reino de Mallorca (siglos XV-XVII)*. Editorial El Tall. Palma de Mallorca. SERRA i BARCELÓ, J. (1993): "Dues profecies del temps de Carles II: Sant Malaquies i els Reis d'Espanya i les atribuïdes a Francisco Monteron". In *BSAL*, Tom XLIX, pàg. 307-326. SERRA I BARCELÓ, J. (1998): "La periferia des del centre: Uns comentaris a Zurita (1676-1680)". In *BSAL* Tom LIV, pàg. 163-200.

comte-duc d'Olivares, però poc a poc es van documentant aspectes que permeten intuir-la. Se sap que des de l'arribada del virrei Agustín, el procés de centralització i castellanització topà amb una forta resistència. Amb tot, aquesta resistència va actuar d'una manera molt subtil, com foren els casos de les reempreses dels processos de canonització de Ramon Llull, la beatificació de Sor Catalina Thomàs o la invenció d'uns màrtirs polítics com foren sant Cabrit o sant Bassa. En altres capítols, les iniciatives foren més institucionals, com el conjunt de publicacions promogudes per la Universitat o l'impuls que tengué el Sermó de la Conquesta⁵ i, fins i tot, hi hagué iniciatives populars i espontànies.

A partir de 1618 es detectaren a Mallorca moviments que s'assemblaven molt a la preparació d'una nova germania; moviments promoguts per un menestral, el fuster Pere Pellisser, del qual hom sospita que tengué un cert suport de la cort⁶. Aquesta segona germania, que no passà de reunions sedicioses, demandes populars i algun tipus de propaganda, coincidí amb els intents de posar en vigor una pragmàtica que, en contra de franqueses i privilegis, permetés jutjar *in absentia*. A conseqüència d'aquesta resistència aparegueren octavetes per Ciutat amb un missatge revolucionari ben explícit: *CAVALLERS GERMANIA, VISCA FRANÇA*⁷.

El cim dels conflictes tengué lloc, precisament, a l'entorn de l'aixecament català, durant el període virregnal d'Alonso de Cardona. Se sap que aquest virrei ordenà manipular documentació oficial del govern, i fins i tot ha desaparegut algun llibre sencer de les Actes del Gran i General Consell⁸. El panorama en aquells moments va ser tal que alguns autors han parlat d'una treva tàctica entre Canamunt i Canavall per oposar-se a la política virregnal⁹. D'altra banda, se sap que, abans de la reducció de Barcelona, s'executaren persones a causa de *discursos sediciosos*¹⁰; i que el propi virrei temia l'explosió de revoltes a l'illa¹¹.

És en aquest context que s'ha d'incloure el document que aquí es presenta. A simple vista, anecdòtic: el relat de les festes de beatificació de Rosa de Lima que tengueren lloc en el convent de sant Vicenç Ferrer de Manacor. Una festa oficial ben del gust del barroc i que ja havia demostrat les seves possibilitats d'utilització des del punt de vista polític; tant des de positures oficials i prodinàstiques com des d'una certa resistència cultural, intel·lectual i política¹².

El convent de sant Vicenç Ferrer de Manacor, impulsor de la religiositat popular

La vinguda del dominicà Vicenç Ferrer a Mallorca fou un dels esdeveniments religiosos de més transcendència durant el s. XV¹³. La seva fama de profeta i taumaturg el precedia i, d'altra banda, el muntatge escènic de què es feia acompanyar actuava de força propagandística de primera magnitud de tal manera que al seu pas hi havia conversions massives, espectacles de flagel·lants i assalts a jueus i musulmans.

Vicenç Ferrer fou, per tant, un predicador amb gran poder histriònic sobre les masses. Els seus sermons arrelaven en la mentalitat popular en un moments en què el cristianisme passava greus problemes. No dubtà a aplicar a l'adoctrinament formes, símbols i esquemes comunicatius que el poble anava construint i entenia perfectament. Les visions apocalíptiques, el càstig dels condemnats a l'infern i el goig dels sants del Paradís es descrivien amb un naturalisme i una força tal que competia amb la plasticitat de representacions escultòriques i pictòriques. D'aquí que aquest taumaturg fos ràpidament assimilat pel poble en cançons, glosats, rondalles i, fins i tot, profecies¹⁴. Per això, i en el cas de Mallorca, no es pot oblidar el paper que, en aquest aspecte, tengueren els dominicans del convent de Palma, que aviat lligaren aquesta figura amb altres trets de la religiositat popular de l'època. I encara més quan arribà a funcionar una impremta conventual al servei dels seus interessos¹⁵.

Cal destacar el paper aglutinant que tenia la religiositat popular en el si d'una comunitat¹⁶. Els seus aspectes simbòlics i significatius transcendien els purament espirituals i s'aferraven a pautes psicològiques primàries, en especial en moments en què els canvis socials provocaven un fort desarrelament individual i de grup. En general, es pot afirmar que aquesta espiritualitat responia a la necessitat de refermar la posició d'una persona o un determinat grup dins una col·lectivitat, i les formes arquetípiques i, fins i tot, rituals tenien la seva importància en el seu paper d'identificadors i de clarificadors. És a partir d'aquests tocs primaris que s'ha d'interpretar un sonet del s. XVII, dedicat a la vinguda de sant Vicenç Ferrer a l'illa, amb el qual s'intentava incitar el patriotisme dels mallorquins quan s'afirmava:

*Dichosa tierra, pues has merecido
aquel que Dios por Apóstol te embía,
que a predicar y reformar venía
tus costumbres en tí ha resibido.*

*Glóriate con aplauso y halarido,
que si Pedros y Pablos no se han dado
a este Apóstol y ángel te ha embiado
con cuya santidad te ha enriquesido.*

5. QUINTANA, A. J./ CALAFAT, ROSA M. (1992): *La pervivència del rei en Jaume*. Edicions Documenta Balear. Menjaments 5. Palma de Mallorca.

6. SERRA I BARCELÓ, J. (1985): "Mallorca i la Unió d'Armes: primeres aportacions". In *Randa* núm. 18, pàg. 25-44.

7. PLANAS ROSSELLÓ, A. (1998): *El proceso penal en el Reino de Mallorca*. Miquel Font, editor. Palma de Mallorca, especialment pàg. 129-136 i 180-190.

8. SERRA I BARCELÓ, J. (1985): "Mallorca i la Unió d'Armes: primeres aportacions". In *Randa* núm. 18, pàg. 25-44.

9. BOMBARDÓ, J. M. (1976): *Las rivalidades nobiliarias y el bandolerismo en Mallorca*. Memòria de Llicenciatura (inèdita). Facultat de Filosofia i Lletres. Palma de Mallorca.

10. ARM- R.A. – Rúbrica de les Conclusions de la Cúria Criminal (1635-1649), foli 789. El 17 de febrer de 1648 va ser penjat Vicenç Rubí de Petra pels discursos sediciosos que protagonitzà a la plaça de Santa Eulàlia.

11. PIFERRER, P./QUADRADO, J.M. (1968): *Islas Baleares*. Luís Ripoll, editor. Palma de Mallorca, pàg. 226.

12. ROSSELLÓ VAQUER, R/ BOVER PUJOL, J. (1981): *Barroquisme processional a Mallorca*. Ed. Jovellanos. Palma de Mallorca.

13. SEGURA i SALADO, J. (1986-1987): "Per servir a la Història del Convent (I, II i III)". In *Perlas y Cuevas*, Sábado 29 de noviembre de 1986, sábado 20 de diciembre y sábado 7 de febrero de 1987.

14. GUADALAJARA MEDINA, J. (1996): *Las profecías del Anticristo en la Edad Media*. Ed. Gredos, Madrid, pàg. 232-246.

15. BOVER, J. M. (1984): *Imprentas de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca, pàg. 13-14. Moltes de les seves estampacions duïen com a símbol l'unicorn. Anònim (1950): *La impremta del Real convento de Santo Domingo (1702-1768)*, Palma de Mallorca.

16. CARO BAROJA, J. (1978): *Las formas complejas de la vida religiosa. Religión, sociedad y carácter en la España delos S. XVI y XVII*. E/ Akal. Madrid.

*Huelga, recreáte, viste de nuevo,
siñe ja de oro o de laurel tus sienes,
has de tu regozijo nuevo alarde.*

*Que jo que tanto a San Vicente devo,
te aviso que figura en él tienes
quien al Señor ruegue y de mal te guarde.*¹⁷

No es poden interpretar aquests versos sols com a llicència poètica. Enfront de la política castellanitzadora i centralitzadora de la cort, i fins i tot atacs directes al caràcter dels mallorquins¹⁸, alguns varen respondre reforçant els particularismes diferenciadors. D'aquesta manera, el qualificatiu de "dichosa tierra" s'ha de posar en relació amb certes pulsacions espirituals més complexes i tenen el seu paral·lel amb altres produccions poètiques en les quals aquest missatge resulta encara més clar¹⁹. A més a més, un altre vers ens remet a una polèmica molt del moment: "*que si Pedros y Pablos no se han dado*". No hi ha dubte que aquesta afirmació prenia una clara postura en la discussió sobre els possibles orígens apostòlics del cristianisme mallorquí que ja defensaren els primers historiadors²⁰. Va ser precisament aquesta mancança de sants autòctons que impulsà la reempresa del procés de canonització de Ramon Llull, o la invenció d'uns màrtirs com sant Cabrit i sant Bassa. Els dominics, a aquestes figures hi contraposaven sant Vicenç Ferrer: "*a este Apóstol y ángel te ha embiado / con cuya santidad te ha enriquecido*".

Aquestes polèmiques es trobaven inserides en el conjunt dels enfrontaments que, des del s. XIV, tengueren els dominics amb altres ordes, especialment els franciscans, i de rebot amb bona part del poble i les autoritats civils. Les discussions filosòfiques i teològiques, en un principi, s'anaren agreujant ja que la figura cabdal de Ramon Llull actuà com a catalitzador. Així, polèmiques com les de la falsa butlla antilul·lística, la de la Immaculada²¹ o els atacs de l'inquisidor Aymeric²² no feren sinó potenciar una divisió latent. El problema s'agreujava quan el poble i les

diferents autoritats, per motius diversos, se sentien ferits per l'atac dels dominics a Ramon Llull. I més quan, des de finals del s. XVI, i especialment entre 1600 i 1635, s'organitzà un bloc defensor de la trilogia formada per sant Cabrit i sant Bassa, Sor Catalina Thomàs i, especialment, Ramon Llull. Trilogia que, d'una part, s'enfrontà amb el porter de Montision, Alonso Rodríguez (castellà), i amb sant Vicenç Ferrer.

Els franciscans podien brandir el beat com a senyera. Els dominics ho feren amb Vicenç Ferrer. D'aquí que la seva producció profètica ultrapassàs els cercles intel·lectuals i arribàs a integrar-se en la cultura popular²³. Els llocs on tradicionalment havia predicat el sant o on s'havien realitzat miracles passaren a ser centres de devoció i, sovint, es veren refermats per creus de pedra. Altres vegades es feren esglésies o convents a les esplanades on s'havien congregat les multituds per sentir-lo predicar. No ens pot estranyar, doncs, que el segon convent dominicà fundat a Mallorca es construís en un d'aquests llocs i que Vicenç Ferrer en fos el titular²⁴.

El Regne de Mallorca havia concentrat els convents i monestirs a la ciutat, llevat d'algunes excepcions. Sols a la segona meitat del s. XV, i arran de les tensions entre claustrals i observants es fundaren convents franciscans a algunes viles foranes, emperò alguns dels diversos intents acabaren amb notoris fracassos. Serà arran de la reforma tridentina i després d'obligar els pocs convents femenins forans a concentrar-se a la ciutat²⁵ que s'iniciarà una autèntica ocupació de la Part Forana. D'aquesta manera es poden citar els franciscans a Sóller (1458), Alcúdia (1536), Artà (1581), Lluçmajor (1600) i Petra (1601); els mínims, després de l'erecció del convent de Sant Francesc de Paula a Palma (1582), ho feren a Muro (1584), Campos (1602), Sineu (1567) i Santa Maria (1682); els dominics fundaren a Manacor (1576), Pollença (1578), Lloret (1597) i Inca (1605).

Les raons d'aquesta *ocupació* resten clares en diverses fonts documentals. Les visites dels ordinaris i la correspondència, segurament exagerant el panorama, denoten que els forans tenien una reduïda formació doctrinal, tema molt greu en un moment en què les idees reformades poc a poc anaven calant dins la mentalitat popular²⁶. D'altra banda, la preparació i exemple moral del clergat secular que regia

17. BIBLIOTECA PUBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacroprofana*. Manuscrit 307, pàg. 4.

18. PIFERRER, P./QUADRADO, J.M. (1968) *Islas Baleares*. Luís Ripoll, editor. Palma de Mallorca, p. 297. Són prou conegudes les dècimes anònimes dedicades al virrei Agustín sobre el caràcter dels mallorquins que suposaven un atac frontal als habitants de l'illa, especialment als seus grups dirigents.

19. HERRERO GARCÍA, M. (1966): *Ideas de los españoles del siglo XVII*. Biblioteca Románica Hispánica. Editorial Gredos. Madrid, pàg. 667-668. Aquest reforç del particularisme va ser sovint considerat com a provincialisme innocent. En aquest sentit, unes dècimes anònimes de principis del s. XVIII en les quals es retraten els diferents territoris de la monarquia es refereixen a Mallorca amb els següents versos:

*Del mallorquí el tesoro
Es el aceite y el vino;
Aborrece el argelino
Y toda casta de moro.
Y guarda bien su peculio.
Todo el año es mes de julio,
Y con rara devoción
Da culto y veneración
A su Raimundo Lulio.*

20. MUT, V. (1650): *Historia del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, pàg. 498.

21. PÉREZ MARTÍNEZ, L. (1954): "Contribución de Mallorca a la proclamación del Dogma de la Inmaculada". In *BSAL*. Tom XXXI, pàg. 61- 134(sic).

22. EYMERIC, N. (1972): *El manual de inquisidores*. Rodolfo Alonso, editor. Buenos Aires. BRUGADA i GUTIERREZ-RAVÉ; J. (1998) *Nicolau Eimeric (1320-1399)* i la polèmica inquisitorial. Rafel Dalmau, Editor, Barcelona.

23. ADROVER ROSSELLÓ, P. (1995): *La orden de predicadores en la Historia de Baleares (siglos XIII-XX)*. Leonard Muntaner, editor, pàg. 75-90.

24. RIERA MESQUIDA, P. Fr. B. (1913): *La Orden de Predicadores en Manacor*. Palma de Mallorca, pàg. 31-55.

25. ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. (1945): *Del Puig de Pollensa al Puig del Sitjar*. Palma de Mallorca, pàg. 113-156.

26. BORRASSÀ, M. (1916-1917): "Montesión (1564-1696). Historia y fundación del colegio de la Compañía de JHS. De la ciudad de Mallorca, escrita em 1597 por el P. Mathías Borrassà, de la misma compañía". In *BSAL*, tom XVI, pàg. 8: "*El fruto que han hecho los de la Compañía en esta tierra con la divina gracia es inestimable, porque cuando llegaron aquí había grandísima ignorancia de la ley de Dios y doctrina cristiana, que apenas había quien supiese lo que era obligado, aún los hombres viejos y de capa negra, y agora con la continuación de la doctrina cristiana y misiones a los pueblos de la isla, los niños y niñas, que apenas saben hablar, la saben y cantan. La frecuencia de los sacramentos estaba tan caída, que apenas había quien se confesase sino de año en año, y aún muchos que pasaban años sin confesarse; y agora por la bondad de Dios apenas hay persona que no se confiese muchas veces al año, tanto en la ciudad como en las villas, y no solo gente adulta, pero aun los mochos y mochas se confiesan a menudo, y esto no solo en nuestra iglesia, pero aún en las parroquias y todos los monasterios, cosa que antes no se hacía, antes nos hacían contradicción por esta frecuencia de sacramentos y desto ha venido en las costumbres grande reformation, así en lo eclesiástico como en lo secular*".

les parròquies no era el més adient per solucionar el panorama. D'aquesta manera, les fundacions foranes tenien una doble funcionalitat: la primera, ajudar el clergat parroquial en les seves funcions pastorals i, la segona, el control de la població a partir de l'adoctrinament, l'ensenyament reglat i el control de la religiositat popular. Hi ha prou indicis de com en la fundació del convent de Manacor es tengueren en compte les tensions entre franciscans i dominicans, de tal manera que es dividiren les viles (a no ser Inca) a l'hora de planificar-les. Així, en la carta que dirigí Felip II al virrei a 1574 s'indica clarament que:

*"...viendo que las villas de Incha y de Alcúdia en tiempos pasados estuvieron en la misma necesidad y se remediaron con hazer dos monasterios que tienen de la orden de St. Francisco, se han resuelto de edificar un monasterio en el dicho término de Manacor de la orden de Sto. Domingo..."*²⁷

Cal tenir en compte, a més a més, el moment en què es trobava el propi orde a la segona meitat del s. XVI²⁸. Enfront de les tendències erasmistes que anaven en contra de l'escolasticisme propugnat pels dominics²⁹, s'aixecà una nova concepció filosòfica del catolicisme, que refermava l'ortodòxia, i donava entrada a nous esquemes d'espiritualitat. En gran part, en aquesta reempresa coadjuva la Companyia de Jesús, que, malgrat algunes topades amb els dominics, es pot considerar que es complementaren³⁰.

Les tendències castellana i italiana d'aquesta nova espiritualitat varen confluïr a València, on el futur sant Lluís Beltran encarnà un veritable paradigma com a mestre de novicis. Per desgràcia, encara no s'ha valorat prou la importància ideològica d'aquesta figura, que, en alguns aspectes, s'assembla a la de Teresa de Jesús i Ignaci de Loyola³¹. Per les seves mans passaren els fundadors del convent de Manacor, i també alguns dels dominics més rellevants de l'illa de finals del s. XVI. D'aquesta manera, el convent de Manacor sorgí d'una doble via: una, impulsada per la reforma conciliar propugnada pels bisbes Arnedo i Vich i Manrique; l'altra, com

a capdavantera d'una nova concepció de l'espiritualitat³².

En el context de contrareforma, en què s'ha d'emmarcar la fundació del convent, la importància que tengué a la vida de Manacor i la Part Forana va ser notable. L'èxit de la institució va estar garantida gairebé des del primer moment per una multitud de factors, ja que els dominicans aportaren a la vila prestigi, formació, educació, exemples de vida i espiritualitat coherents amb les necessitats de l'època³³.

32. BIBLIOTECA PUBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 54-55. Aquest autor copia:

"Poesies dedicades a San Lluís Beltran. De Pedro Joan de Ochoa. Soneto a S. Lluís Bertran. Trasladado de las fiestas que van impresas de su beatificación, hechas en Valencia:

*Page de acha fue Domingo Santo,
Thomás un secretario esclarecido,
Pedro con el cuchillo en que fue herido,
maestre sala real, del mundo espanto.
La Virgen a Jacinto quiso Santo,
que fue por Menino provehido,
sumiller de cortina Fabra ha sido
a quien por el silencio le levanto.
Discreto limosnero fue Antonino,
Vicente embajador, y gran legado,
Raymundo valeroso marinero.
Estos sirven con esto al Rey Divino,
mas hoy a Lluís Bertran ha decretado
pues que bevió aquel vaso por copero."
Amb tot, aparegueren també sàtires. Aquest mateix copista replegà:*

*"Contemplando la figura
y en veros os conosco
imagen del Santo es,
y me parecistes bien.
hincado ésta de rodilla,
un vestido de estameña
un villano jayagués.
Vuestro pobre trage fue
Dize con pecho senzillo:
tan roto que muchos gozan
vos sóys mi señor
aquei pedaços de su vejes
de quien por el mundo cuenta con vos
çapatos viejos hazañas de tanto prez.
Un tiempo fuistes a pie.
Pardiez que no os conocía,
y agenos, que no teníats
aunque os he visto otra vez
proprios de que los hazer.
Camino de Salamanca
sobre las carnes enfermas
muy pobre, a mi parecer.
Tosco cilicios traéis
Y también en una tabla
que a vos camisa de Olanda
os vi pintado después os devió de parecer."*

33. En aquest sentit cal destacar una sèrie de processos inquisitorials realitzats en aquest període que demostren com les discussions de teologia i doctrinals eren habituals entre el poble menut. Igualment es detecten persones que davant algunes opinions particulars les volien discutir amb experts. Per exemple: PÉREZ MARTÍNEZ, L. (1977): "Relaciones de causas de Fe de la Inquisición de Mallorca (1)". In *FRB I*, pàg. 257-304. Núm. 43. Per exemple, Margalida Escalas va ser penitenciada per opinar que l'estat del matrimoni era millor que el religiós; "dixo que ella lo quería disputar con algún doctor".

27. ROSSELLÓ VAQUER, R (1980): *Notes sobre la fundació del Convent de Sant Domingo de Manacor*. Palma de Mallorca, pàg. 5-6.

28. GARCÍA ORO, J. (1980): Conventualismo y observancia. In GARCÍA-VILLOSLADA, R. *Historia de la Iglesia en España*, III-1°. *La Iglesia en la España de los siglos XV y XVI*. Biblioteca de Autores Cristianos. Madrid, pàg. 211-350. MARCOS, B. (1980): *Literatura religiosa en el siglo de oro español*. In GARCÍA-VILLOSLADA, R. *Historia de la Iglesia en España*, III-2°. *La Iglesia en la España de los siglos XV y XVI*. Biblioteca de Autores Cristianos. Madrid, pàg. 517-516.

29. BATAILLON, M: *Erasmus y España*. E/. FCE. Madrid, 1983. TRIAS MERCANT, S. (1985): *Historia del pensamiento a Mallorca/I*. Dels orígens al segle XIX. Ed. Moll. Palma de Mallorca, pàg. 155-206.

30. GUALBA, M. S.J.(1918-19): "Historia de Nuestra Señora de Monte-Sión, de la Compañía de Jesús, de la Ciudad de Mallorca, desde su principio con el orden de los rectores y años". In *BSAL Tom XVII*, pàg. 40-44, 60-64, 78-80, 109-112, 138-142, 153-159, 174-176, 189-196, 220-223, 238-240, 282-285, 298-301, 349-351, 374-376.

31. HUGUET MONTORO, FCO. O.P./FUSTER FORTEZA, G./FERRER MASSANET, R (1958): *Cincuentenario de la Restauración de la Orden de Predicadores en Manacor*. Palma de Mallorca, pàg. 9-13.

Per a Manacor, el convent suposà una fita important. No sols introduí gran part de la ideologia i estètica del primer barroc³⁴, sinó que modificà, a tots els nivells, la fesomia urbana. Per desgràcia, no coneixem cap plànol de Manacor anterior al s. XVIII³⁵, però fàcilment es pot deduir que fou el convent que rompé per primera vegada amb l'estructura medieval de la vila igual que havia passat a Inca³⁶ i passarà posteriorment a altres indrets. A Ciutat de Mallorca mateix, les noves construccions o reformes de convents i monestirs donaren lloc a les primeres plaques de caracterització *moderna*³⁷, i foren els diferents ordres religiosos un dels veritables protagonistes de la transformació urbana durant els segles XVI i XVII. Aquest panorama, a Manacor, queda perfectament reflectit en la toponímia urbana³⁸ i en el fet que, encara fins fa pocs anys, la caracterització de "del convent" era un senyal clar de distinció per part dels seus habitants. No debades, ja que:

*"El convento de Manacor nació como un convento de observancia, de estrecha pobreza y mucha oración, pero convento de ministerio con una incansable labor de iglesia y confesionario, predicación itinerante, dirección espiritual, visitas de enfermos, piedad rosariana, trabajo fatigoso de enseñanza de niños y adolescentes en las dos escuelas".*³⁹

El conjunt de la xarxa d'adoctrinament era molt complexa i, per això, difícil d'esbrinar. Amb tot, es pot deduir que existiren diversos mecanismes: uns, oberts i públics; altres, més subtils⁴⁰. Més clares són les formes d'adoctrinament obertes ja que irradiaven des de qualsevol acte del convent. Començant pels sermons⁴¹ i la litúrgia barroca que algun autor ha denominat com al·lucinògen social. Les formes d'adoctrinament més directe, per tant, foren les derivades de la pròpia naturalesa del convent: serveis litúrgics i pastorals, confraries de seglars...

En aquest sentit, mai no es pot perdre de vista una de les raons de la fundació: l'educació. D'aquesta manera, unes de les primeres coses que es varen cons-

truir foren el noviciat (1578) i l'aula de gramàtica (1579). Per desgràcia tenim molt poques notícies sobre el sistema escolar que regia en el convent. Emperò, en línies generals, podem assegurar que devia assemblar-se a altres institucions educatives de l'època i, especialment, a la que se seguia en el convent de Palma⁴². En els primers documents que apareixen sobre l'erecció⁴³ resta clara la doble finalitat de l'educació i el control de la religiositat popular.

En el cas de Mallorca, s'ha de tenir present, també, la revolució que tengué en el món educatiu l'elevació de categoria dels estudis superiors amb la creació de la Universitat Literària⁴⁴ i l'arribada dels jesuïtes⁴⁵. Gran part de la importància del sistema educatiu del convent de Manacor es pot veure reflectit, d'una banda, en l'elevada proporció de manacorins que hi professaren i, de l'altra, en la talla intel·lectual d'alguns dels membres del claustre. El noviciat i l'aula de gramàtica eren quelcom més que centres d'instrucció. Formaven part d'una xarxa que enllaçava amb els estudis del convent de Palma i, per tant, amb la Universitat. Per tal de complir amb les finalitats educatives, el convent disposava d'una excel·lent biblioteca. En una visita que realitzà el bisbe Juan Díaz de la Guerra, hi trobà dos toms de *Vetablo* molts rars⁴⁶ i, davant el seu interès, la comunitat decidí enviar-los-hi⁴⁷.

La cura de la infantesa entre els dominicans de Mallorca era prioritària. Cal recordar, si més no a tall d'exemple, la importància que tengué en el convent de Palma la devoció al sant Novici⁴⁸. Aquesta cura, en el cas del convent de Manacor, es veu perfectament reflectit en el llibre de comptes de finals del s. XVII. A 1667 es realitzaven treballs a l'aula de Gramàtica, situada, sens dubte, a la vora del claustre. La primera anotació explícita la tenim en el mes de desembre d'aquell any⁴⁹ quan es pagaren 4 sous per fer-hi regata a les voltes. Resulta clar que en aquest període l'aula s'estava construint, ja que l'any següent encara se serraven cantons per fer-la⁵⁰. Els treballs a l'aula de Gramàtica corregueren, en aquest període, paral·lels als de la sagristia. Així, a octubre de 1668 es pagaren a mestre Pere

34. SEBASTIAN LOPEZ/ ALONSO FERNANDEZ, A (1973): *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*. Palma de Mallorca, pàg. 41-56. CANTARELLAS, C (1981) : "Transformación y pervivencia en el Barroco Mallorquín". In *BIEB* núm. 1, pàg. 135-162.

35. El primer conegut és el publicat per: BERARD, G. de (1983): *Viaje a las villas de Mallorca. 1789*. Ajuntament de Palma. Palma de Mallorca, p. 141.

36. FERRETTJANS LLOMPART, A. (1990): *Demografía d'Inca en el primer terç del segle XIV*. Ajuntament d'Inca.

37. PERELLÓ FERRER, A. M (1985): *Esglésies dels segles XVII i XVIII a Ciutat de Mallorca*. E/Moll. Palma de Mallorca.

38. FUSTER, G. (1966): *Historia de Manacor*. Col. Bateria, Palma de Mallorca, pàg. 180-183.

39. DE GARGANTA, Fr. JOSE M.: "Prólogo" a HUGUET MONTORO, F. O.P./FUSTER FORTEZA, G./ FERRER MASSANET, R: *Cincuentenario de la Restauración...* pàg. 13.

40. Arxiu Diocesà (AD) - Còdex 61. Liber Consiliorum Conventus S. Vicentii Ferreri... f. 51: "Als 30 agost 1.696 proposa el Molt Reverent Pare Fra Antoni Carbonell a los pp. del consell si judicaven porer-se dispensar el die de Sant Domingo per ser en dissapte de què se donàs dinar de carn, per quant hi havie molts pajesos convidats y no haurien quedats satisfets si los donassan dinar de peix, y fonch resolt, a majori parte, que el Molt Reverent Pare Prior dispensàs (com ja havie agut exemplar en altres festas qui havian vingut en diçapte) y juntamen que se donàs peix per los religiosos qui volrien menjar peix. Fetut supra".

41. Diversos autors han demostrat la importància dels sermons a l'adoctrinament polític de l'època. A tall d'exemple, per a Catalunya, vegeu: GONZÁLEZ PERIÓ, Mª R. (1984): "Los predicadores y la revuelta catalana de 1640. Estudio de dos sermones". In *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, pàg. 435-443.

42. ROBLES, L. (1979-1980): "El convento de Santo Domingo en Palma en 1613" In *FRB* III, pàg. 249-266. ROSSELLÓ LLITERAS: "El «scriptorium» de Santo Domingo".

43. ROSSELLÓ VAQUER, R (1980): *Notes sobre la fundació del Convent de Sant Domingo de Manacor*. Palma de Mallorca.

44. LLADÓ FERRAGUT, J. (1973): *Historia del Estudio General Luliano y de la Real y Pontificia Universidad Literaria de Mallorca*. E/ Cort. Palma de Mallorca.

SANTAMARÍA, A. (1983): *La promoción universitaria en Mallorca. Época de Fernando el Católico*. Universitat de Palma de Mallorca, Palma de Mallorca.

45. BORRASSÀ, M. (1916-1917) "Historia y fundación del collegio de la Compañía de JHS de la Ciudad de Mallorca, escrita en 1597 por el P. Mathías Borrassá, de la misma compañía". In *BSAL* XVI, pàg. 5-12.

46. Sens dubte s'ha de tractar d'obres del lingüista i hebraïsta francès. No creiem que es tractàs de la famosa Bíblia que du el seu nom ja que aquesta obra provocà el procés de Salamanca contra Fray Luís de León. Confer: BATAILLON, M (1983): *Erasmus y España*. Ed. FCE. Madrid, pàg. 741.

47. RIERA. Op. Cit, p. 360.

48. LLOMPART, G. (1984): "Una leyenda medieval mallorquina" in *Entre la Historia del Arte y el folklore. Folklore de Mallorca. Folklore de Europa*. FRB VI, Palma de Mallorca, pàg.1-10.

49. A. R. M. - A. H. - C. 2.070 anotació de 12 de desembre de 1667.

50. A. R. M. - A. H. - C. 2.070 anotació de 30 de juliol de 1668.

Muntaner, que construïa les voltes d'aquell espai, 35 lliures, que corresponien a tres mitjanades, un arc i dos pedrissos de l'aula⁵¹.

L'atenció de l'aula era prioritària, i les adquisicions destinades als novicis i infants qualificats com de *la sacristia* eren habituals. Gran part de la religiositat popular que potenciaren els dominics tengué, precisament, com a subjectes els infants. Així, són freqüents les compres de neules ensucrades per adornar l'església en diferents festivitats, i no sols a Nadal. Recordem que fins fa pocs anys, el Cant de la Sibila acabava quan el nin que la cantava tallava amb l'espasa un fil que aguantava l'enneulada, moment en què tota la canalla es llançava sobre les neules per devorar-les⁵².

Amb tot, aquesta especial cura de la infantesa no impedia que s'atenguessin a altres aspectes de la religiositat popular i bona part d'ella se centrà en la devoció a Nostra Senyora del Roser i al rosari en particular. Pel que sembla, ja existia a la Parròquia de Manacor una confraria del Roser poc abans de la creació del convent o de forma immediata a la seva erecció⁵³, de tal manera que el seu control es convertí en un punt de tensió⁵⁴. Les necessitats d'acabar l'església i els conflictes sobre l'emplaçament retardaren la construcció d'aquesta capella en el convent de Manacor. No fou fins al mes de març de 1692 que es decidí iniciar-la i, per a l'obra, el convent aportà els anyells i el blat que rebia la confraria i, sols en casos excepcionals, es donava permís al prior per aportar a l'obra altres ajudes⁵⁵. La construcció s'encarregà en el mes d'agost del mateix any a mestre Joan Cabrer pel preu de 600 lliures. Tot i això, sembla que l'obra ja estava començada en aquests moments ja que en la mateixa acta capitular s'ordenava "*que.s proseguís la mateixa capella del modo que ja stava principiada per el dit mestre Joan Cabrer*"⁵⁶. Per tal de solemnitzar-ne l'inici, convidaren els jurats de la vila a la col·locació de la primera pedra. Les autoritats municipals decidiren assistir-hi i realitzar un donatiu de 25 L. que es dipositarien a la safra durant l'ofertori de la missa, tal volta per evitar que es confongués amb una donació anual⁵⁷.

Les obres es realitzaren a bon ritme, de tal manera que el 1692 es discutien aspectes decoratius⁵⁸. El 1697 estava a punt d'acabar-se i així ho comunicà el prior als jurats, convidant-los a la benedicció. Els jurats decidiren donar altres 20 L. que es dipositarien a la safra durant l'ofertori de la missa, també per evitar que es con-

fongués amb una donació anual⁵⁹. Aquesta grandiosa obra donà encara més relleu a la confraria. En el mes d'octubre de 1698, un any després d'haver-se acabada, s'instituí la devoció als primers diumenges i altres actes d'espiritualitat dominicana⁶⁰. D'altra banda, passà a ser el lloc preferit per elegir vas sepulcral, de tal manera que immediatament després de la seva benedicció foren moltes les famílies -entre d'altres els Font i Roig- que sol·licitaren aquest privilegi de la comunitat⁶¹.

La devoció a Nostra Senyora del Roser va ser potenciada per tots els mitjans. A tal efecte, entre les despeses del convent del període 1667-1689 s'hi troben diverses partides per comprar estampes i imatges d'aquesta advocació. El 15 d'agost de 1667 es pagaren 4 lliures i deu sous per "*una rayme i mitja de imatges per la acapta del Roser del any present*"; el 10 de setembre es pagaren al mestre estamper sis lliures per "*dos raymes de imatges de N^a S^a del Roser*"; el 19 de febrer de 1680 es pagaven 10 rals castellans a fra Joan Baptista per estampar les gràcies del Santíssim Rosari;...⁶²

Cal tenir en compte que la devoció al Rosari es convertí en quelcom que traslocava la teologia i que es convertí gairebé en una pràctica supersticiosa. A tal efecte, n'és un bon exemple un conjunt de *quintillas* dedicades, precisament, a la Purificació de Nostra Dona i al misteri del Rosari realitzades a Sevilla el 1606 i copiades a Mallorca cap a 1680. En elles hi ha una clara referència a la Batalla de Lepant i s'insinua que la victòria cristiana es va deure, precisament, a la devoció de Joan d'Àustria al rosari:

*El baxà es nuestro contrario
el tirano Absalón es
pero al capitán cossario
lo mató don Juan después
con tres partes [del] rosario*

*Dexó don Juan a soldados
los turcos qual fuerte y diestro
virgen con tersios resados
muy más del rosario vuetro
con tersios de soldados*⁶³.

59. RIERA: Opus Cit. pàg. 97-98 i 356.

60. RIERA: Opus Cit. pàg. 101-102.

61. A.R.M. - A.H. - C. 317. "El preàmbul del Capbreu del convent de 1660 és ben explícit en aquest sentit: *Aquest Llibre, anomenat Capbreu, a més de ser útil per a què ab poc treball; de las narrativas de ell puga saber qualsevol religiós a qui toca quanta és la hacienda temporal del Convent y com se.s adquirida y per a pover-la fácilmente conservar mediante sas noticias que en ell se donen (com la experiència ho enseña puis per falta de semblants deell moltas casas de particulars y àdhuc comunitats han perdut moltas partidas de çens considerables y per ventura la possessio de alguns inmuebles preciosos) és simpliciter necessari pere a la dimpletió dels suffragis y funciones eclesiásticas de lapresent iglésia. Per a què com a molta part de ellas vaja annexa obligació perpètua y lo convent no puga obligar-se a suffragis perpètuos çens que la almòyna per ells sia perpètuuo usufruyt (ço disponen nostras sagradas constituciones dist 1 cap. 3° de suffragis mortuorum in Gloza lít F.) y assò no.s puga saber aquest llibre en el qual se dona rahó de tot lo que specta a esta matèria, per consequent un dels principals intents y més lloables que han pogut moure lo ànimo del M. Rt. P. Fr. Juan Sala Prior y demás pares de ell par a cuidar que esta obra es fes ab la presteza y curiositat possible (no onstant tenia el Convent altre antic no emperó tant noticiós com aquest) és estat saber que çensos o inmuebles corresponen a los suffragis o altres funciones eclesiásticas et. y de obligació perpètuas. Per a què altrement trobant-se algú de ells sens renda o inmueble competent per fer-se incumplablement perduda o feta incobrable per falta de justs títols és precis cesse lo dit suffragi y assò ab molta rahó per a què com el blanc de N^o relisid sia el culto divino y par a executió de algunas funciones spectants a ell tinga alguns çens per a congrua sustentació y passadia dels religiosos y en assò consintisca una perfeta justícia y esta degue ser entre religiosos molt observada. Per tant ha apareguet, convenient fer-se esta obra ab tal estil, que és correspongués, primo ab la veritat, 2° ab altre llibre de novo fet en lo any 1654 en temps que fong Prior lo M. R. P. Fr. Pere Gomila, el qual conté todas las obligaciones del convent com clarament se pot veure en ell ha hont se cita per cada obligació aquest ab que probablementaparexen lo grats los sobreditos intents*".

62. ARM - AH 2070. Sense foliar.

63. Biblioteca Pública. Manuscrit 303. PONS, fr. VICENTE: *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*, pàg. 19.

51. A. R. M. - A. H. - C. 2.070 anotació de 22 d'octubre de 1668.

52. PÉREZ, L. (1955): *Sa Sibila en la noche de navidad*. Panorama Balear, 53. Palma de Mallorca.

53. PÉREZ MARTÍNEZ, L. (1963-1969): *Las visitas pastorales de d. Diego de Arnedo a la diócesis de Mallorca (1562-1572)*/II. Monumenta Maioricensia, Vol. 3, pàg. 328. A la visita feta a 1569, es detecta un altar a l'església parroquial de Manacor dedicat a la Verge del Roser.

54. RIERA: Opus Cit. pàg. 101. Pel que sembla, aquesta capella fou la més rica de l'illa en damasc, làmpares, corones de plata i altres joiells.

55. A.D. - Còdex 61. Liber Consiliorum Conventus S. Vicentii Ferreri... f 43v. Vídít document n1 20.

56. A.D. - Còdex 61. Liber Consiliorum Conventus S. Vicentii Ferreri... f 44-44v. Vídít document n1 21.

57. RIERA: Opus Cit. pàg. 97-98 i 356.

58. A.D. - Còdex 61. Liber Consiliorum Conventus S. Vicentii Ferreri... f 44v. Vídít document n1 22.

No va ser sols la confraria del Roser la que creà el convent de Manacor. Aviat se n'organitzà una altra entorn del nom de Jesús, creada ja el 1581⁶⁴. El 9 d'agost de 1638 la comunitat, a petició d'Antoni Vaquer, es reunia a la cel·la prioral per demanar llicència per construir el retaule de la capella, "per lo qual li supplicaven [al prior fra Miquel Ballester] fos servit de donar-los lo bací del Santíssim Nom de Jesús per spay de sis anys; més demanaren que tots los segons diumenges de mes que a la Parròchia no hi avia sermó, predicassen en casa per dita confraria y fessen offera la qual fos per la obre del retaule y mes los donàs lloch de acaptar blat per dit retaule; les quals peticions y demandes indicaren los pares de consell esser justs y prefitosos per adorno de Nostre Iglésia y augment de la devotió del Santíssim Nom de Jesús y axí resolgueren tots los concedissen lo que demanaven, obligant-se ells a fer dit retaule dins dit temps"⁶⁵.

Les festes dominicanes

Diversos autors han teoritzat sobre la transcendència de la festa barroca. Des dels actes lúdics medievals (enaltidors de la individualitat, trasbalsadors dels rols socials, eminentment críptics i carnavalescos⁶⁶) als renaixentistes i barrocs es donen unes modificacions substancials⁶⁷. La festa barroca eliminava la individualitat, diluint-la en formacions socials perfectament estructurades i jerarquitzades; hom potencià la passivitat i una visió morbosa de la celebració en què qualsevol acte de llibertat individual s'havia diluït. D'aquesta manera, es convertiren en actes preferents de la publicitat del poder: els actes polítics (centrats en festes matrimonials, coronacions i, especialment, funerals) i religiosos⁶⁸ (processons, representacions sacramentals, llarguíssimes litúrgies...) actuaren com a elements de control de la comunitat i de modelat del pensament social⁶⁹. El fet que bona part d'aquestes celebracions tinguessin com a subjectes cabdals elements d'arquitectura efímera n'és un bon indicador⁷⁰.

En aquest sentit, són ben representatives les festes que, en el convent de

Palma, es feren amb motiu de la beatificació del papa dominicà Pius V, el 1672⁷¹. Acompanyant un romanç en català que, de fet, demostrava la intransigència inquisitorial del nou beat⁷²: "*Pintóse parador con sus gradas, como triangulado: y en la punta de medio se pintó una tiara baxo un docel, y la otra grada baxa se pintó un capello de cardenal y la otra baxa se pintaron 3 mitras con 3 titulillos, sutrinus, nepesinus, motis regalís y en la última se pintaron 3 cruces que salen de 3 capelos negros con que la de medio sea mayor*".

No hi ha dubte que els diversos ordes monàstics tengueren un important paper en el procés de transformació de la festa en tant que gairebé en monopolitzaren la organització i l'estructuració⁷³. Era a les grans festivitats, les del titular, les assenyalades en el calendari litúrgic o les canonitzacions i beatificacions, quan el convent irradiava amb tota la seva potència. Cal recordar que, a partir del Concili de Trento, tota la concepció d'elevació als altars patí una vertadera revolució. Les pràctiques *populares i tradicionals* varen ser totalment ofegades⁷⁴ i sols la Santa Seu, amb els decrets de 1625 i 1634, disposà de l'autoritat per permetre el culte públic. A més a més, una sèrie de disposicions pontifícies es dirigiren a reprimir alguns cultes populars de realitat històrica més que dubtosa i també l'organització de llargs, minuciosos i costosíssims processos de beatificació i canonització.

Lògicament, aquestes modificacions no es desenvoluparen sense polèmiques i tensions. En el cas de l'Espanya dels Àustries, la centúria 1550-1660 va estar plena de troballes miraculoses, invents de màrtirs i documentació falsa. No tots els

71. BIBLIOTECA PUBLICA (BP): PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 190.

72. "A la justícia que feu el Sant Papa Pio V contra de un heretgea pòstata.:

El segon Helias, Pio,
intrépido en gobernar
essent papa feu justíia,
la honra de Déu defensà.
Sabia que en Llombardia,
entre grissons se escampà
la abominable heregia
y que era son capità
un gran apòstata que era
Francesc Celaria apellat.
Un frare predicador
per capturar-lo envià
ab vuyt hòmens ben valents
y ab diners per gastar.
Passant un riu lo prengueren
y per via de Milà,
al papa lo presentaren;
y si bé en dias passats
a nostra fe es convertí
Sant Pio el sentencià
a que fos públicament
en sa persona cremat."

73. CHRISTIAN, W.A. [Editor] (1978): *Religiosidad popular*. Ed. Tecnos. Madrid.

74. BERCÉ; YVES-MARIE (1994): *Fête et revolte. Des mentalités populaires du XVIe aux XVIIIe siècle*. Ed. Hachette, París..

64. LLOMPART, G. (1972): "Devoción e iconografía popular del Nombre de Jesús en la isla de Mallorca". In *Mayurqa*, 7, pàg. 63-84.

65. Arxiu Diocesà – Còdex 61. Liber Consiliorum Conventus S. Vicentii Ferreri, f. 5-5v.

66. CARDINA; F. (1984): *Días sagrados. Tradición popular en las culturas euromediterráneas*. Ed. Argos Vergara, Barcelona. DELGADO, P./ SERRA, J. (1993): "La festa domada: la reglamentació del carnaval en el segle XVI" In *Espai i temps d'oci a la Història. XI Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Palma de Mallorca, pàg. 339-352.

67. VOVELLE, M. (1976): *Les métamorphoses de la fête en Provence de 1750 a 1820*. Qubier-Fammarion, Poitiers.

68. LOBATO I FRANCO, I. (1984): "Religió i societat: processons i rogatives públiques a Barcelona, 1520-1620". In *Actes del Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya/II*, pàg. 591-603. PUIGVERT I SOLÀ, J.M. (1984): "El calendari festiu d'una comunitat pagesa d'Antic Règim mitjançant les processons: una mirada etnològica des de la Història". In *Actes del Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya/II*, pàg. 417-428.

69. BONET CORREA, A. (1979): "La fiesta barroca como práctica del poder". *Diwan* 5-6. Zaragoza.

70. BONET CORREA, A. (1986): "Arquitecturas efímeras. Ornatos y máscaras. El lugar y lateatralidad de la fiesta barroca". In *Teatro y fiesta en el Barroco. España e Iberoamérica*. Barcelona. LOZANO BARTOLOZZI, M. Del M. (1991): *Fiestas y arte efímero en Badajoz en el Siglo XVIII*. Cáceres. El primer estudi sobre aquest aspecte a Mallorca es troba a: SEBASTIÁN, S/ ALONSO, A (1973): *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*. Palma de Mallorca.

casos tenien aquesta funcionalitat. J. Godoy Alcántara ja documentà que a darrere de la polèmica sobre la suposada vinguda a Espanya de sant Jaume hi havia un tema més immediat que era el de la primacia del país. Igualment, la troballa dels llibres de plom del Sacromonte té més a veure amb els intents de lligar l'islam i el cristianisme que amb aquest context, però al cap i a la fi s'hi hagué d'incloure dins una general invenció de sants i màrtirs⁷⁵.

En el cas de Mallorca, també es detecta aquest panorama. La polèmica s'inicià amb la reempresa del procés de Ramon Llull, l'amagada de les despulles de Sor Catalina Thomàs⁷⁶ (ja que una veneració pública podia returar el seu procés) i la *invenció* dels màrtirs polítics sant Cabrit i sant Bassa⁷⁷. Aquest darrer cas és ben representatiu de la resistència a la nova normativa ja que els seus defensors, per tal de defugir el nou ordenament, intentaren demostrar el seu culte immemorial. La primera celebració que es realitzà a Mallorca d'acord amb el nou estil de la qual es té notícia cabdal va ser la beatificació de la reina Isabel de Portugal, filla de Pere el Gran. El relat d'aquesta festa, i també dels diversos altars i representacions que s'hi feren, és ben demostratiu del grau de manipulació ideològica i política que hi hagué darrere⁷⁸. En el cas d'aquests tipus de festes, el dominics no dubtaven a adoptar formes de religiositat popular que s'arrelaven en estructures tradicionals. Així, per exemple, amb motiu de la beatificació de Santa Rosa de Lima es compraren:

*"Item, per tres canes de lliste per vestir los cavellets cotoners y tres dotzenas de cascavells per ballar-los en las festas de la beatificació de la Beata Rosa, tot dos lliures, dotse sous y sis"*⁷⁹.

Aquests "cavallets cotoners" tal volta siguin els inicis d'una tradició que ha perdurat fins aquest segle⁸⁰:

"Otro conjunto típicamente manacorens es el de «Els moratons», implantado por los dominicos quizás en los primeros años de su fundación. Salían durante las fiestas de Santo Domingo, acompañados de «S'alicorn» animal unicorne,

*símbolo de la herejía domeñada y baliaban de puerta en puerta*⁸¹. *Los seis niños ataviados a la antigua usanza mora, llevan el compás de la música -tocada por distintos instrumentos- con cinco pequeños discos de madera sujetos a las rodillas, al pecho y a las manos. El folklore dominicano abarca también la tradicional bendición del pozo del claustro y la alegre comparsa de gigantes y capezudos*⁸².

Les festes de beatificació de santa Rosa de Lima

Rosa de Lima (1586-1617) va ser una terciària dominicana que en el segle nomia Isabel Flores. D'ascendència criolla, va viure a caseva en un clima de misticisme i mortificació. Rebé el nom de Rosa a causa de la seva bellesa. Va ser la primera de les santes americanes, canonitzada el 1671 i declarada patrona de les Amèriques.

Malauradament sabem molt poc del moment exacte de les festes celebrades a Manacor el 1645 amb motiu de la beatificació de Rosa de Lima, dels espais i actors. Emperò tenim la sort de conservar bona part de les poesies i cançons que es cantaren i representaren, i també anotacions marginals del ritme de la festa gràcies a certes còpies fetes a partir de 1670, segurament amb motiu de la seva canonització. Se sap que les festes duraren tres dies i que almanco una part de les celebra-

81. FONT: Biblioteca Pública Provincial. Manuscrit 323 folis 21-26 vº: Simbología de l'unicorn a l'orde dominicana (1724). Fragment de: "Relación de las demostraciones festivas que en las felices noticias... de haber elegido Sumo Pontífice al Rmo. Sr. Fr. Vicente Maria Ursino...se hicieron en el real convento de Santo Domingo de Mallorca".

"[...] Y últimamente, en este festivo alboroso no podía dexar de concurrir el unicornio, que, como acostumbre salir en demostraciones festivas, en ésta salió en el mismo claustro en traje de page de guardia de su Santidad, vestido del mismo que van los guardias del Sumo Pontífice con vestido multicolor y tenía en la mano un montante que es lo que llevan los guardias de Su Santidad con diferentes coplas mallorquinas en que se referia toda la vida y echos de Su Santidad [...]"

"[...] lo eminente del lugar en que se havia fabricado, sobre el texo del campanario, una ciudadela o baluarte de diversidad de fuegos [artificiales] sobre de la qual por defnición o diviza un unicornio ferossísimo se havia collocado que sólo su punta tenía 22 palmos de largo [...]. Y lo más que se celebrava es la curiosidad tan singular que se havia ideada porque el perrillo, que es la insignia domimicana, con la antorcha encendida en la boca amarrada, havia de subir a poner fuego al unicornio ferós que sobre aquella ciudadela o baluarte se estava fortificado [...]"

"Pero llegando el caso en que se puso fuego al baluarte donde estava el unicornio, al parecer fortificado, que era la curiosidad que todo el pueblo aguardava mirando subir y baxar el perrillo con la abcha encendida en la boca amarrando se halló tal resistencia y iba tan enfriado que algunos discurrían si era poca industria del artífice que lo havia fabricado o si era alguna lluvia que lo havia mojado; otros discurrían mejor y, al parecer más acertado, que la resistencia que hacía este ferós animal era para conservar sus armas que es su punta o baña para semejantes funciones de alegría que él... esperaba. Pero más piadoso discurso es el que a mí me agrada que, tal vez, no fue a caso, sino una representación piadosa del Pontífice Romano de lo que podemos esperar de las armas que se ha tomado añadiendo a las propias el perrillo dominicano con la antorcha encendida en la boca amarrado, cosa que no tiene exemplar en Pontífice pasado. No es pensamiento al ayre, sino discurso muy fundado, que lo taye San Isidoro de la ferocidad d.este bravo que por violencia ni arte del cassador más armado puede sujetar su arrogante soberbia ni de el ser capturado, sólo se halla un medio muchas vezes aprobado que es ponerle delante una virgen adornada, y con esto se queda rendido y del cassador capturado, y así mismo discurrir la piedad humana que el ferós unicornio que se estava rebelado, tal vez, representava la arrogante soberbia del herege otomano y que el perrillo que subía... las armas del Pontífice que con la Virgen más ermosa que es la Virgen del Rosario siempre va acompañado y por más altivo que fuesse se quedaría postrado, como en representación sucedió a este ferós unicornio, que a lo último quedó consumido y abrasado [...]"

82. FERRER MASSANET, R: *Manacor*. Panorama Balear 50. Palma de Mallorca, pàg. 9-10.

75. GODOY ALCÁNTARA; J. (1981) *Historia crítica de los falsos cronicones*. Ed. Tres, Catorce, Diecisiete. Col. Alatar, núm. 4 - Madrid. CARO BAROJA; J. (1992): *Las falsificaciones de la Historia* (en relación a la Historia de España) Ed. Seix y Barral - Barcelona.

76. COSTA, M. (1923): *Vida de la Beata Catalina Thomàs, religiosa profesa*. Palma de Mallorca.

77. AGUILÓ, T. (1957): *Sant Cabrit y Sant Bassa. Heróicos defensores del castillo de Alaró*. Biblioteca Balear. Palma de Mallorca.

78. ROSSELLÓ VAQUER, R/ BOVER PUJOL, J. (1981): *Barroquisme processional a Mallorca*. Ed. Jovellanos. Palma de Mallorca.

79. ARM - AH 2070. Sense foliar. Correspon al 20 d'octubre de 1669.

80. CASTRO; M/ PLAZA; LL. /SERRANO; J. (1995): *Les danses rituals de Mallorca*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Palma de Mallorca, pàg. 77-88.

cions es degueren fer dins l'església, ja que la música tenia un important acompanyament d'orgue. A partir d'aquesta, les festes de la beata Rosa de Lima continuaren celebrant-se cada any: el 20 d'octubre de 1669, pocs anys abans de la seva canonització, es pagaven les despeses per celebrar la festa de la beata, a la qual sortiren els *cavallets cotoners* i es gastaren 32 lliures de pólvora⁸³.

Les festes de beatificació de Santa Rosa, personalitat desconeguda per la major part dels fidels, foren concebudes pels dominicans com un acte de propaganda de primera magnitud. D'aquesta manera, les poesies que es llegiren a l'inici de la festa incidien en aspectes de futur, de poder i de miracles: "*Han sabut de cert/ que y ha una nova santa/ que ab Déu és molt poderosa; ...Cada qual fasse quan pot/ per a més solemnizar-la / perquè Dèu mostra ab miracles / que [e]sta santa molt li agrada...; comenem-nos molt a ella / y advocarà nostras causas*"⁸⁴. En el cas de Mallorca, tot i que la personalitat de la nova beata es trobava molt allunyada, es tenia, a més, el fet que no existia la branca femenina dels dominics. De fet, cal tenir en compte que el venerable Font i Roig, que tanta importància tengué en la creació i desenvolupament del convent de Manacor, va ser un dels primers impulsors del futur convent de Santa Catalina de Sena⁸⁵. Per això, aquesta festa es vestí d'una gran solemnitat que intentava apropar la figura de la nova beata. D'aquesta manera, s'enaltí la seva espiritualitat dominicana i, especialment, el fet que fos una figura contemporània. Així, un dels romanços en català que es feren a les festes de Manacor, s'iniciava amb els versos: "*En el jardí que en la Iglésia / el gran Domingo plantà/ una flor nova es fruy t/ vuy al món fertilitzà/ Una flor bella, gallarda / una santa que expirà/ en l'any deset, en temps nostre / y en el punt al cel pujà*"⁸⁶.

No s'han trobat documents que ens expliquin com es feren aquestes festes a altres llocs de Mallorca, especialment en el convent de Ciutat⁸⁷. Emperò no hi ha dubte que les festes de Manacor adoptaren una estructura pròpia. D'aquesta manera, un dels romanços en català que es recitaren s'iniciava amb l'estrofa: "*La vila de Manacor / que a totes porta ventatja / que és major y de més gent / habitada y cultivada*". A més, no hi havia dubte que la iniciativa era pròpia del convent, ja que "*aquest convent desitjós / de fer-li festa de fama / volria ser poderós / per a millor celebrar-la*"⁸⁸.

83. ARM – AH 2070. Sense foliar.

84. BIBLIOTECA PÚBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 136-146.

85. BIBLIOTECA PÚBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 136. De fet, en el romanç sobre la vida de la nova beata es posava esment que "tercera regla abraçà/ de Catarina, sa mestra".

86. BIBLIOTECA PÚBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 136.

87. De 1671, segurament de la seva festa de canonització en el convent de Palma són unes "siguidillas castellanias y mallorquinas con hechos para los cantores". BIBLIOTECA PÚBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 190.

88. BIBLIOTECA PÚBLICA: PONS, Fr. VICENTE (O.P.): *Poesías, sermones, antología poética sacro-profana*. Manuscrit 307, pàg. 136-146.

Bona part de la festa va estar marcada per un conjunt de poesies que es recitaven, o cantaven, en moltes ocasions com si es tractàs de vertaderes obres teatrals i òperes. Se sap que hi participà l'orgue i altres instruments, especialment xeremies, corda i vent. Les poesies o lletres de cançons alternaven el castellà i el català, de tal manera que s'inicia i s'acaba amb romanços en català, d'aire popular, mentre la part central estava composta de diàlegs cantats en castellà. Precisament el que podria ser la primera obra és un romanç en català en el qual es relata la vida i obres de la nova beata. En ell es posa esment que era una persona actual ("*una santa que expirà / en l'any deset, del temps nostre*"), que era terciària i no monja ("*No foc monja, fou beata*"). El que cal tenir en compte és que el model de vida santa, des de la seva infantesa, era el que havien imposat a les hagiografies de Santa Teresa de Jesús i que després s'aplicaran a altres personatges mallorquins com Catalina Tomàs, Sor Clara Andreu, i altres venerables: "*lo que feu en terna edat / y que vot a sinc anys / al Señor sa virginitat [...] Bevia fel d'animal / estava sense menjar*".

Estructura de la festa

De les còpies conservades no és possible deduir l'ordre exacte dels esdeveniments. Amb tot, hom pot suposar que fra Vicenç Pons realitzà la còpia a partir dels manuscrits que l'havien de preparar; d'aquí que s'inclouin anotacions que permeten entreveure la successió dels diversos actes:

1. ROMANÇ en català que relata la vida de la nova beata.
2. UN ALTRE ROMANÇ en català dirigit als manacorins per incitar-los a la nova devoció.
3. "VILLANCICO", en castellà, en el qual es relata el desposori místic de la beata amb Crist. Una vegada acabat, hi ha la següent anotació: "*E.- Para la fiesta de Santa Rosa, año 1645, letra vertida a la Santa. Hase de cantar en acabando de cantar el primer tono*".
4. DIÀLEG CANTAT, en castellà i entre dues persones marcades amb un (1) i un (2). De fet, la lletra d'aquest diàleg té a veure amb la música anterior ja que l'actor (1) diu en cert moment: "*La diferencia será / poner entre tono y ton o/ ostentosa variedad / Que las variedades son / de gasto y de contento / si dan al entendimiento / cumplida satisfacción*". Que aquesta part es feia amb acompanyament musical d'orgue queda confirmat per una altra anotació al final del diàleg: "*lo orga contarà 14 compàs y tocarà 48 y 5 compasos*". A més de l'orgue sembla que hi havia altres instruments, ja que l'actor (1) en cert moment diu: "*Digo que entre tono y tono / en follas alternativas / formarán diversas danças / teclas, cuerdas, chirimías*".

Després d'haver sonat aquests instruments, els cantants procuren cridar l'atenció del públic sobre la música: "*Tañan agora un par de floeos con el órgano y en cesando, prosiga a cantar. Y los instrumentos de cordas contarán 62 compasos y tocarán alge [sic]*". Per guiar el públic en el

decurs de la música el cantant (2) diu: "*Me paresc el que el órgano recopila / todo el intento adecuado / con destreza peregrina*". A la qual cosa el cantant (1) contesta: "*Oyhe la 2 folla / que no menos se sublima y engrandece la primera*". Una anotació conseqüent indica el pas de la música: "*Agora tañen los instrumentos de cuerda otros dos floreos, y en cessando prosigan estos dos músicos y contarán los instrumentos de sopro 12 compases*".

Acabada aquesta part i després d'un nou solo de xeremies els dos cantants a l'uníson: "*Acabado de cantar esto, inmediatamente haran las tres coplas, quales son el órgano, los instrumentos de cuerda, y las chirimías. Una responsión alternada; y luego prosigan por su orden, sigún lo tendrá dispuesto: Después cantarán otro tono; de modo que entre tono y tono se tañan danças de órgano, de instrumentos de cuerda y de chirimías*".

5. UN ALTRE DIÀLEG CANTAT en castellà i amb estructura gairebé antifonal en què bona part de les respostes se suposa que les dona la pròpia beata.
6. ROMANÇ en català de caire reivindicatiu i que reclama a Mallorca la devoció de la nova beata.
7. UN ALTRE ROMANÇ en català de caire reivindicatiu que intenta donar protagonisme als mallorquins a la festa.

La reivindicació del català

Una de les característiques de les lletres conservades, especialment dels dos darrers romanços recitats en les festes de beatificació, és una encesa defensa del català enfront del castellà que denota una ideologia *patriòtica* prou explícita. A tal efecte cal recordar l'estructura de la festa d'aquell dia per adonar-nos que estava feta amb l'intent de presentar-ho tot com si fos una dialèctica entre cultures i idiomes. S'iniciava amb dos romanços en català, d'aire molt popular i allunyats d'un esperit lletraferit; a més a més, no hi ha indicació que es cantassin. Sols després d'haver acabat aquesta part s'iniciava un interludi musical per seguir amb el nucli central de la celebració. Aquest era esplendorós: cantat, amb música, amb interludis i amb un castellà que, fins i tot, intentava imitar el que se suposava que podien parlar a Amèrica. Aquesta part central es confrontava amb altres dos romanços que venien a contrastar l'esplendor anterior.

Pot sorprendre una defensa tan primerenca del català de Mallorca, però cal tenir present que el tema era d'actualitat si es té en compte que es realitzava en plena guerra de Catalunya. Des del regnat de Felip II, el castellà s'havia imposat com una de les armes del domini imperial de la monarquia dels Àustries⁸⁹. Ja a la polèmica contra els moriscos granadins, les prohibicions de parlar l'àrab (*algara-*

bia) varen ser fonamentals per encendre la revolta de las Alpujarras⁹⁰.

Sembla curiós trobar una defensa encesa del català de Mallorca a la dècada de 1640, però aquest document no és una excepció⁹¹. Se sap que el primer testimoni oficial que es publicà en castellà va ser el pregó llegit el setembre de 1498 de les paus entre Castella, Aragó i França: "*Paguí an Pere Johan Poch, Antoni Rafall, Miquel Oliver, Jaume Martorell e Miquel Anglada, trompeters e Pera Valls legidor, IL. 10 ss. E són per lurs salaris de publicar una crida en lengua castellana (és la primera vegada) de la Pau fermada entre los molts alts senyors rey y Reyna, nostres señors, e llurs fills e successors de una part e lo sereníssim rey de Fransa e sos hereus e successors de part altre*"⁹². A partir d'aquests moments la irrupció del castellà en cercles polítics i intel·lectuals va ser notable. Per això, personalitats del s. XVI, com Francesc d'Olesa⁹³, ja realitzaren la defensa d'una llengua que, poc a poc, quedava més reduïda a escrits de caire popular.

El problema és que el malmenat concepte de la decadència ha impedit un estudi en profunditat sobre el tema. És cert que el castellà ho envaï tot, i que la producció purament literària patí un fort atac enfront del castellà. El 1540, Fernando de Cansoles publicà el primer llibre en castellà de Mallorca: el *Desconsuelo muy piadoso del illuminado Dr. Raimundo Lulio, mallorquín* traduïdo del *Desconhort* feta per Nicolau de Pax; i el 1541 es publicà el *Libro del arte de las comadres o madrinas*, primer llibre científicotècnic editat a Mallorca. Igualment, la impremta Guasp publicà, entre 1583 i 1599 nou obres en llatí, sis en castellà i sols dues en català⁹⁴. Amb tot, el panorama no és tan negatiu com a vegades s'ha presentat. El català continuà essent l'idioma oficial de l'administració, juntament amb el llatí; i en català es publicaven els ordenaments, els edictes reials o els capítols de diverses institucions. A més a més, bona part de la producció científica es

90. GARCÍA ARENAL, M. (1996): *Los moriscos*. Universidad de Granada, Granada, pàg. 49-56. En el memorial que Francisco Núñez Muley dirigí al rei el 1567 en defensa dels moriscos granadins deia: "*Pues vamos a la lengua árabe, que es el mayor inconveniente de todos. ¿Cómo se ha de quitar a las gentes su lengua natural, con que nacieron y se criaron? Los egipcios, surianos, malteses y otras gentes cristianas, en árabe hablan, leen y escriben, y son cristianos como nosotros; y aun no se hallará que en este teino se haya hecho escritura, contrato ni testamento en letra árabe desde que se convirtió. De aprender la lengua castellana todos lo deseamos, mas no en manos de gentes. ¿Cuántas personas habrá en las villas y lugares fuera desta ciudad y dentro della que aun su lengua árabe no la aciertan a hablar sino muy diferente unos a otros, formando acentos tan contrarios, que solo oír hablar un hombre alpujarreño se conoce de que taa es? Nacieron y criáronse en lugares pequeños, donde jamás se ha hablado el aljamía ni hay quien la entienda, sino el cura o el beneficiado o el sacristán, y estos hablan siempre en árabe: dificultoso será y casi imposible que los viejos la aprendan en lo que les queda de vida, cuando mas en tan breve tiempo como son tres años, aunque no hiciesen otra cosa sino ir y venir a la escuela. Claro está ser este un artículo inventado para nuestra desnutrición*".

91. MASSOT i MUNTANER, J. (1985): *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Ed. Curial. Barcelona, pàg. 14-19.

92. CAMPANER, A. (1984): *Cronicón Mayoricense*. Coedició Luís Ripoll/Ajuntament de Palma, pàg.197.

93. OLESA, F. D' (1986): *Art nova de trobar*. Biblioteca Marian Aguiló 10. Barcelona. Vegeu, per exemple, pàg. 81-82:

"L'art estava sepultada en sepulcre llemosí, mas ara, desenterrada i molt ben afaïçonada per a tot bon ús i fi, la us dona un mallorquí."

94. SEGUÍ TROBAT, G. (1994) [Edició a cura de]: *El català en els rituals de sagrament de la diòcesi de Mallorca (1516-1847)*. Biblioteca Marian Aguiló, 17, Barcelona, pàg. 13.

89. ELLIOT, J. H. (1994): *Lengua e imperio en la España de Felipe IV*. Ediciones Universidad. Salamanca.

publicava en aquesta llengua. El 1590, Francesc Terrades publicava en català el *Compendi de la peste*⁹⁵, i el *Tractat del Salitre*, obra anònima redactada en el cercle de Vicenç Mut, passa per ser la primera obra de química científica del país⁹⁶.

Amb tot, que existia una decadència literària és un fet ben notori. Fins i tot la denominada literatura de canya i cordill es va fer majoritàriament en castellà a partir del s. XVII⁹⁷, de tal manera que ja en el primer quart de segle s'aixecaren veus demanant la reempresa lingüística. Miquel Fernando de la Càrcel, a la seva obra *Vigilant Despertador*⁹⁸, redactada abans de 1633, escriu en el segon pròleg: "*la lengua mallorquina no és tan mala com la pintan. Tinch per cert que si es tingués cuidado de cultivar lo seu camp, que es convertiria en jardí delectós, ahont podrias fácilmente regosijar-te ab tot gènere de flors que sol produir la més pintada y alegre primavera, i quant en lo camp de mon llibre en lloch de bonas plantas trobas algunas espinas, disculpa té qui en mix de tantas pedras y peñas ha volgut pessar la reia; tu, ab te prudència, les vulles arrancar i avisar-me, que, a mé que t'ó agrayré, serà fer un benefici universal a ma llengua, disitjosa de ser algun tan reparada en te opinió*".

És en aquest context que s'ha d'inserir el conjunt de romanços finals de la festa de Rosa de Lima en el convent de Manacor. Ha acabat un diàleg cantat, en castellà, on es degué vessar tota la magnificència de la festa i, en això, de manera planera, es diu:

*"Mallorca no pot callar,
vol vuyen públic axir.
Oygan quantis voldran oyhir
que en los temples vol cantar.
Massa havem dormit fins ara
y prou havem estats muts;"*

D'alguna manera aquests versos inciten a la rebel·lia, lingüísticoreligiosa, en un principi. Mallorca ha callat i dormit fins ara. Les raons d'aquesta situació s'han de cercar en el pes del castellà. El català de Mallorca és, segons l'autor, una llengua ben clara, equiparable al llatí i al castellà. Tan sols manca que els propis mallorquins l'usin clarament.

*"Deu no.ns ha fet tartamuts
sinó de llengua ben clara.
Y tant com la castellana
que en la Iglésia llatina
canta, y la mallorquina
isca, y cant de bona gana."*

95. TERRADES, F. (1981, edició facsímil): *Compendi de la peste*. En Mallorca per Gabriel Guasp. Añ. 1590.

96. ESTRADES, MIQUEL/ TERRÓN, ÀNGEL (1982): "El Tractat del Salitre". In *BIEB*, núm. 7, pàg. 7-36. MESQUIDA CANTALLOPS, J.A (1996): *El Tractat del salitre (Palma, 1640)*. Estudi històric i lingüístic d'un text químic del segle XVII. IEB. Palma de Mallorca.

97. GARAU AMENGUAL, J. (1990): *El primer siglo de la literatura castellana en Mallorca (1589-1688)*. IEB. Palma de Mallorca.

98. CÁRCCEL, MIQUEL FERRANDO (1988): *Vigilant despertador*. Edició a cura de Joan Mas i Vives. Ed. Barcino. Cita de la pàg. 45.

Lògicament, s'ha de cantar en *mallorquí* per alabar la nova santa, i per aquest motiu s'espera que en el baptisme hi hagi una allau de nines a les quals es posi el nom de Rosa. Emperò el missatge ja s'ha emès. Per si no hagués quedat ben clar, el darrer romanç comença:

*"Call el castellà
cant el mallorquí
que el dret és igual
que.y ha entre sí."*

Document:

Circa 1645 (Còpia de 1670 ?).

Festes de la beatificació de Santa Rosa de Lima en el convent de Manacor.

En la fiesta que de la beatificación de S. Rosa se celebró en nuestro convento de Manacor en el mismo año.

A.- Romance.

En el jardí que en la Iglésia
el gran Domingo plantà,
una flor nova que es fruyt
vuy al món fertilizà.
Una flor bella, gallarda,
una santa que expirà
en l'any deset, en temps nostre
y en el punt al cel pujà.
En la Índia occidental
nasqué, en Lima y es crià
que.s del Regne del Perú,
més que el Perú se estimà.
No fonc monja, fonc beata,
tercera regla abraçà
de Caterina, sa mestra
que la enseñà i adostrà.
En lo que es amor a Déu
tantas lliçons li donà
que parquè li feu ventatja
y pensan que li guaia.
Perquè és admiració,
un pazmo de santetat,
un prodigi de virtuts,
y tot se confirmarà.
Quant sabran la sua vida,
lo que feu en terna edad,
y que vot a sinc anys
al Señor virginitat.

Penitències rigurosas
terribles en crueltad,
com si hagués per escarada
el no tenir sanitat.
Tres disciplinas al dia,
a pa y aygua dejenar,
ceñir cadena de ferro
per.a més martirizar.
Una corona de plata
solia ab panchas portar
trenta tres en cada orde,
noranta nou ve a sumar.
Bevia fel d'animal.
Estava sense menjar
y del pit de Jesucrist
se sabé ben saciar.
La sua sanc sacrosanta
gustava ab gran charitat
encesa en amor de Crist
son espòs tan estimat.
Axí tractava ab los àngels
com si fossen sos criats
enviant-los que avizassen
a son espòs, no tardàs.
Ab jesucrist y ab Maria
era tal felicitad
que moltíssimas vegades
gozà tanta magestat.

B.- *Altres romans.*

La vila de Manacor
que a totes porta ventatja
que és major y de més gent
habitada y cultivada.
Los vezins que en ella viasien (?)
ab voluntad ben provocada
de que desitja salvar-se
acceptan nova advocada.
Han sabut are de cert
que y ha una nova Santa;
que ab Déu és molt poderosa,
Santa Rosa anomenada.
Desitjan fer-li devots,
y axí are li consagran
festas noves molt solemnes
perquè.s beatificada.
Aquesta devota vila
ab sos fills que en sí abraça
desitja fer altre tant
de lo que el concell tacha.
Aquest convent desitjós
de fer-li festa de fama
volria ser poderós
per a millor celebrar-la.
Cada qual fasse quant pot
per a més solemnizar-la
perquè Déu mostra ab miracles
que [e]sta Santa molt li agrada.
Puis la elegit per esposa,
y la estima tant y la ama,
que sols per ella farà
mercès, beneficis, gràcias.
Axí en las cobles o goigs
en la iglesia se li canta,
consol, salut y remeis
vida a sos devots alcança.
Imitem-la en las virtuts
+ la sua santetat tanta
comenem-nos molt a ella
y advocarà nostras causas.

C.- *Villancico.*

Cantan aves del cielo
con melodía
que visitan a Santa Rosa
Jesús, María.

Glosa.

María es casamentera
y Jesús es el esposo.
Desporio milagroso
de la soberana esfera.
La desposada es dichosa
y feliz en este día
que visita, &°.

El Esposo Sagrado
tanto la ama
que su mano le entrega
requiebra y llama.
Mi querida esposa,
y toda mía,
que visita a Rosa, &°.

Arras le da el Amante
fina sortija
para que el cielo cante
las maravillas
que con tanta alegría
la niña goza,
que visitan a Rosa, &°.

Las bodas se celebraron
con solemnes combites,
que los ángeles echaron;
regaron por mejoría
de agua rosada olorosa,
que visitan a Rosa. &°

D.- *Otro.*

Jardinillo de Rosa
que dichoso eres,
pues el cielo se goza
en tus deleytes.

Era el alma de Rosa
jardín del cielo,
que.l Señor cultivava
en este suelo;
Rosa no quiere afeytes
que los arroja,
pues que.l cielo se goza. &°.

Rosa fresca, loçana
con mil olores,
que da fruto temprana
más que las flores.
Virgen que con azeite
su luz mejora
pues que.l cielo se goza
en tus deleytes.

El ángel de su guarda
vela y despierta,
Catarina de Sena
+ aya y maestra
Huélguela y deleyte
con tal esposa
pues que el cielo se goza.

*E.- Para la fiesta de Santa Rosa, año
1645, letra vertida a la Santa. Hase de
cantar en acabando de cantar el pri-
mer tono.*

1.- Oyan todos y todos oyan
oyan todos,
2.- que dirá
1.- Me den atención que quiero
diferenciar, diferenciar.
2.- Qual será la diferencia
1.- La diferencia será
poner entre tono y tono
ostentosa variedad.
Que las variedades son
de gasto y de contento
si dan al entendimiento
cumplida satisfacción.
2.- O qué lindito, lindito
circunstancia y requisito
se requiere en su favor.
1.- Pues yo lo diré mejor
.....

Obsequio poco parece
solos tonos cada día
es fiesta que es por liguade
fiesta del Perú y Lima.
2.- Pues no son buenos los tonos
1.- Son buenos, mas estos días
ha de haver diversidades

de tonos y armonía.
Que la fiesta lo pide
y es negligencia
que con sólo los tonos
passe la fiesta.
2.- Sepamos pues de que modo
tengamos d.esto noticia.
1.- Sepa primero el motivo
y sabrá lo que motiva.
2.- Diga presto.
1.- En esta fiesta
hay diversas maravillas,
y en todas ellas concurren
circunstancias exquisitas
2.- ¿Quáles son?
1.- La Santa Rosa.
2.- Sola
1.- Y en su compañía
fragancia y hermosura.
Angel, Jesús y María.
Y pues todas dichas
han de ser festejadas
con inventivas.
2.- ¡E ya no tenga suspensos!
a todos.

Lo orga contara 14 compàs (?)/y
tocara 48 y 5 compasos

1.- Pues oyga.
2.- Diga.
1.- Digo que entre tono y tono
en follas alternativas
formaran diversas danças,
teclas, cuerdas, chirimías.
2.- Cierto.
1.- Escucha.
.....

Tañan agora un par de floreos con el
órgano y en cessando, prosiga a cantar. Y
los instrumentos de cordas contarán 62
compassos y tocaran alge (?).
2.- Me parece
que el órgano recopila
todo el intento adecuado
con destreza peregrina.

1.- Oyhe la 2 folla
que no menos se sublima,
y engrandece la primera.
.....

Agora tañen los instrumentos de
cuerda otros dos floreos, y en cessando
prosigan estos dos músicos y contarán
instrumentos de sopro 12 compases.

2.- Mucho me agrada,
prosiga la invención;
que por nueva ha de ser
bien recebida.

1.- Atención a la tercera
con que se cumple la trínca
de las que diversas follas
o diferentes quadrillas.
.....

Tañen las chirimías otros dos floreos
y en habiendo cessado prosigan estos dos
músicos.

2.- Lindo, famoso, bizarro,
es novedad erudita.

1.- Tuvo buen gusto el poeta.
2.- Tuvo buen gusto el solista.
¡Cuerpo de tal!,
¡qué bien lo disponen!

1.- ¡Cuerpo de tal!,
¡bien dispuesto está!

2.- Para ostento.

1.- Y luzimiento

2.- De la fiesta.

Los dos:- De la fiesta
de Rosa de Santa María.

Pues vaya debulla de tonos y danças
canten y tañan más y más.

Muestren la chirimías
en estros tres Santos días
con bien dispuestas mudanças
de Rosa mil alabaças;
y pues quedan por demás
canten y tañan másy más.

Acabado de cantar esto, immediata-
mente haran las tres coplas, quales son el
órgano, los instrumentos de cuerda, y las
chirimías. Una responsión alternada; y

luego prosigan por su orden, según lo ten-
drá dispuesto: Después cantarán otro
tono; de modo que entre tono y tono se
tañan danças de órgano, de instrumentos
de cuerda y de chirimías.

*F.- Otra letra vestida (sic) a Santa Rosa,
el mismo año, en preguntas y respues-
ta(s):*

Esta es la fiesta
de Santa Rosa,
[Gilote Callad] / &º
Cantores cantad &º.

Ja les han dicho/

Haya (?) que no puedo [Gilote que
calle] /

estar sin dar un vexamen [Callad,
Callad]/

Aquí han de can/ tar voces deleyta-
/ bles a &º &º &º

Can- / tad &º/

P.- Cándida Rosa que ha dado
el Perú, será loable ?

R.- Si será, que virtud rara
merece loores grandes.

P.- Ser beata havéis querido
entre el siglo tan mudable

R.- Quien tiene a Dios en sí
es santo en casas y calles.

P.- Ser santo dentro del siglo.
parecen contrariedades.

R.- No son, porque en el la vida
es el requiescantin pace.

P.- Esse color de açucena
lo heredáis de vuestra madre.

R.- De Domingo y Caterina
gozo gracias admirables.

P.- Venid devotos que a todos
llega su olor de balde.

R.- De su virtud la fragancia
vienedel Perú qual ayre.

P.- Rosa que vale un Perú
¿es tan liberal y afable?

R.- Si que a la tierra, y al cielo
penetra su olor suave.

P.- ¿Gustan los ángeles d.ella,

le asisten, o van delante?

R.- Pues no, si ya la obedecen
ya en sus palmas la trahen.

P.- Con Caterina de Sena
dizen fue amistad constante.

R.- Pues no, si fue su maestra
muy íntima y favorable.

P.- ¿A do llegó Santa Rosa
con santidad tan notable?

R.- A desposarse con Christo,
cazamentera fue su madre.

P.- Válame Dios, y ¿que dicha
pudo más adelantarse?

R.- Bever del pecho de Christo
su pura sangre inestable.

G.- A Santa Rosa. Romans.

Mallorca no pot callar,
vol vuyen púbblic axir.

Oygan quants voldran oyhir
que en los temples vol cantar.

Massa havem dormit fins ara
y prou havem estats muts;

Deu no.ns ha fet tartamuts
sinó de llengua ben clara.

Y tant com la castellana
que en la Iglésia llatina

canta, y la mallorquina
isca, y cant de bona gana.

Alabe a son creador
y a sa mare sagrada,

y en esta festa rosada
la Rosa, divina flor.

Mallorca és devota y pia
d'esta Santa, y la veneran

las vilas, y de ella esperan
remeys, consols, alegria.

Aquellas principalment
que més devotas li estan

alegres la alabaran
que tenen de son convent.

Però tota esta Ciutat
se li mostre tan devota,

que en el batizme vota
tenir son nom celebrat.

Centenars de Rosas ya
gozan nom de Rosa ara,

y altres tantas encara,
si no són més, hi haurà.

H.- A la matexa Santa.

Call el castellà
cant el mallorquí
que el dret és igual
que.y ha entre sí.

Per vuy celebrar,
cantar, referir

moltas alabaças
de la que florí.

La divina Rosa
en aquest món trist,

després transplantada
en lo etern jardí.

Perquè més Castella
sen vendrà ací

cantant ab sa llengua
y no ha de axir,

mallorquina llengua
que pot competir

ab qualsevol altre
en parlar pulit.

De la bella Rosa
ab clara veu dig

que.s més olorosa
que quantas hem vist.

Es bella y hermosa
per.a Jesu Christ,

qui més no.s pot dir.
Majors meravellas

ab gallard estil
en llahor de Rosa

desig proseguir:
Però bastan are

las pocas que he dit
que majors grandezas

celebrar desig.

Font: Biblioteca Pública Provincial.
PONS, Fr. VICENTE (O.P.)

Poesías, sermones, antología poética
sacroprofana. Manuscrit 307, pàgs. 136-
146.